

Krupinské právo v stredoveku

PETER CHLEPKO

Katedra pomocných vied historických a archivníctví, Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové; Liptovské múzeum Ružomberok

Krupina law in the Middle Ages

Abstract: During the Middle Age several law systems existed in Kingdom of Hungary. The center of one of these systems was Krupina. The law from Krupina evolved from the legal customs of the Saxons. Saxon ethnic group in the city was dominated by the judiciary and law. This dominance enabled the original customary law to develop into the city's law system. This law system was similar to the Magdeburg law and was relatively extended in the territory of medieval Slovakia. In the paper we will deal with the extension, forms and characteristics of this law system.

Keywords: Krupina, Medieval Slovakia, Towns, Saxons, Magdeburg

Mesto Krupina leží v regióne Hont. Lokalita pôvodne patrila pod správu hontianskeho hradu. Začiatkom 13. storočia bola začlenená pod správu Zvolenského hradu, Zvolenskej župy.¹ Najstaršie dôkazy o prítomnosti človeka v okolí lokality pochádzajú z doby kamennej. Kontinuita osídlenia v lokalite a okolí pokračovala až do stredoveku. Pôvodná osada vznikla na brehu rieky Krupinica a postupne sa vyformovala na stredoveké mesto. Lokalita sa rozrastala na svahu mierneho návršia, na ktorom zrejme už v 13. storočí stál kostol.² Krupina sa v stredoveku postupne stala dôležitou lokalitou, okolo ktorej sa vytvoril významný právny okruh.³ Hostia, ktorí prišli do tohto

---

¹ HANULIAK, Václav: K problematike počiatkov mesta Krupiny In: *Pohľady do minulosti Krupiny*. zost. M. Gajdoš, Krupina: Vlastivedné múzeum vo Zvolene a Mestský úrad v Krupine, 1995, s. 15.

² BREZOVÁKOVÁ, Blanka: Krupina. In: ŠTEFÁNIK, Martin – LUKÁČKA, Ján et al.: *Lexikón stredovekých miest na Slovensku*. 1. vydanie, Bratislava: Historický ústav SAV, 2010, s. 242-243.

³ MAREK, Miloš: *Cudzie etniká na stredovekom Slovensku*. Martin: Matica slovenská, 2006, s. 113.

kraja na prelome 12. a 13. storočia sa zakrátko usídlili aj v Krupine. Presné dôvody ich príchodu sú len dohady. Títo hostia, nemeckého pôvodu, získali isté výhody a to napomohlo k zlepšeniu postavenia Krupiny.⁴ Dôkazy o prítomnosti Nemcov máme aj v okolitých sídlach.⁵ Z roku 1238 máme prvú písomnú zmienku o Krupine a etnicite hostí, ktorí v nej sídlili. Belo IV. v tejto listine upravuje platobnú povinnosť krupinským Sasom pre Bzovický kláštor. V listine sú spomenutí ako „*Saxones de Corpona*“.⁶ V tomto roku boli hosťom z Krupiny pravdepodobne udelené aj prvé privilégia.⁷ Znenie týchto privilégií nepoznáme. Môžeme však predpokladať, že už v tomto období sa mohli miestni Sasi riadiť vlastným právom, ktoré si priniesli zo svojej domovskej krajiny. Prítomnosť Sasov a ich právnych zvyklostí už v predprivilegiálnom období vytvárala ideálne podmienky pre ďalší rozvoj práva. Krupinské právo bolo pomerne rozšírené a Krupina samotná bola dôležité právne centrum. Tému krupinského práva venoval samostatnú štúdiu P. Križko.⁸ Takisto jednu štúdiu venoval aj J. Holák.⁹ Neskôr sa téme krupinského práva venovala D. Lehotská vo svojej štúdii „*Vývoj mestského práva na Slovensku*“.¹⁰ D. Lehotská vo svojej štúdii ale širšie nezohľadnila špecifické podmienky Uhorského kráľovstva. Okrem týchto autorov sa krupinským právom zaoberali viacerí historici, avšak už len čiastkovo v rámci štúdií¹¹ alebo v rámci kratších podkapitol v monografiách.¹² Preto sa na túto tému treba pozrieť znovu, vo svetle nových poznatkov a postupov pri bádani. Nový pohľad na problematiku skúmania stredovekých miest ponúka vo

⁴ BREZOVÁKOVÁ, B.: Krupina, s. 246.

⁵ LUKÁČ, Miroslav et al.: *Krupina – monografia mesta*. 2. doplnené vydanie, 2014, Banská Bystrica: Harmony, 2014, s. 27.

⁶ MARSINA, Richard (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris Slovacie II* (ďalej CDSI II). Bratislava: Obzor, 1987, s. 31, č. 45.

⁷ LUKÁČ, M. et al.: *Krupina*, s. 27.

⁸ KRIŽKO, Pavol: *Stredoveké súdnictvo a krupinská pravda*. In: *Sborník MSS II*, 1897, s. 3-28.

⁹ HOLÁK, Ján: Vznik mestského práva na Slovensku a jeho pramene. In: *Sborník Matice slovenskej*. Historia, 1938 – 1939, roč. XVI – XVII, č. 3 – 4, s. 203-226.

¹⁰ LEHOTSKÁ, Darina: Vývoj mestského práva na Slovensku. In: *Sborník FFUK – Historica 10*, 1959, s. 36-114.

¹¹ RATKOŠ, Peter: Inštitúcia dedičného richtárstva a emancipácia meštianstva (K 600. výročiu žilinského privilégia „pro Slaviss“). In: *Slovenská archivistika*. Vol. XVI, No 2, 1981, s. 7-31.

¹² Ide o podkapitoly alebo kapitoly napríklad v týchto monografiách: ZREBENÝ, Alexander: *Z feudálnych dejín Krupiny*. Martin: Osveta, 1974, 192 s.; LUKÁČ, M. et al.: *Krupina*, 268 s.; ŠTEFÁNIK, Martin – LUKÁČKA, Ján – et al.: *Lexikón stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2010. 629 s.

svojej štúdií „*Meštianske právo na Slovensku v stredoveku*“ F. Uličný.¹³ V nej autor vyzdvihuje pri skúmaní stredovekých miest potrebu zohľadňovať špecifiká Uhorského kráľovstva. Z týchto dôvodov si téma krupinského práva zasluhuje korekciu a zhrnutie doterajších poznatkov, ich doplnenie a celistvejšie prezentovanie témy. Preto sa v štúdií budeme zaoberať rozšírením krupinského práva a jeho podobám na území Slovenska v stredoveku, a pokúsime sa na túto tému podať ucelenejší pohľad.

Do rozvoja stredovekých miest v Uhorskom kráľovstve významne zasiahol Belo IV. Obdobie jeho vlády je typické udeľovaním výsad a pozývaním zahraničných kolonistov. Privilégiá, ktoré mnohé lokality v tomto období získali, často na dlhú dobu predurčili ďalšie smerovanie ich vývoja. Panovníkova snaha o rozvoj miest priala aj krupinským hostom, ktorí získali svoje prvé písomné privilégiá práve od panovníka Bela IV. Tieto privilégiá získali pravdepodobne v roku 1238.¹⁴ O ich obsahu nemáme bližšie informácie. Môžeme len predpokladať, že obsahovali slobody podobné slobodám z neskorších confirmácií. Keďže sa prvé privilégium stratilo, kráľ Belo IV. na základe prosieb Krupinčanov obnovil a upevnil ich predošlé slobody. Toto renovujúce privilégium im vydal v roku 1244 v Krupine. Privilégium pre krupinských hostí z roku 1244 sa zmieňuje aj o tom, že predošlé privilégium sa stratilo počas Tatárskeho vpádu. Krupinskí hostia boli oslobodení od mýta v celej krajine a získali aj možnosť slobodnej voľby farára. V právnych záležitostiach získali Krupinčania možnosť voľby richtára, ktorý bol zároveň ich sudcom. Richtára si mali voliť každoročne a po zvolení ho mal potvrdiť kráľ. Richtár mal úplnú súdnu právomoc a mohol súdiť aj hrdelné zločiny. Komplikované a náročné prípady mal súdiť panovník. Riešiť spor súbojom sa zakazovalo. Spor sa mal vyriešiť prisahou dvanástich lepších,¹⁵ spolu s ktorými richtár spor

---

¹³ ULIČNÝ, Ferdinand: *Meštianske právo na Slovensku v stredoveku*. In: *Mesto a dejiny*. Vol. III, č. 2, 2014, s. 6-22.

¹⁴ CDSI II, s. 24, č. 32.

¹⁵ Pravdepodobne išlo o vážnejších členov obce, ktorí mali medzi obyvateľmi lokality autoritu.

rozsúdil. Krupinskí hostia boli vyňatí spod súdnej právomoci zvolenského župana a iných súdov. Povinnosť dostaviť sa pred súd mali len v prípade, že sa mali dostaviť pred súd ich vlastného richtára alebo kráľa. Okrem kráľa mal nad nimi súdnu právomoc jedine ich vlastný richtár. V prípade svedectva v spore sa nepripúšťalo svedectvo Uhra proti Sasom a Nemcom.¹⁶ Uhorské svedectvo malo silu len vtedy, keď bolo zmiešané spolu so saským a nemeckým svedectvom. Krupinskí hostia teda získali pomerne širokú súdnu autonómiu. Mimoriadne zaujímavým je nariadenie týkajúce sa uhorského a nemeckého svedectva. Vyzdvihnutie nemeckého svedectva nám nepriamo svedčí o istej právnej dominancii saského a nemeckého etnika v lokalite. Toto ustanovenie o svedectve bolo zrušené až panovníkom Ludovítom II. v roku 1517.¹⁷ Z toho by sa dalo predpokladať, že v Krupine si miestni Sasi mohli podržať vlastnú právnu zvyklosť na úkor iných právnych zvykov po väčšinu stredoveku. Preto sa ich súbor právnych noriem mohol stať v meste nadradeným, a iné právne zvyklosti by boli potlačené do úzadia, pričom by sa obmedzovali len na spory, kde by proti sebe stáli Uhri. Miestne podmienky teda umožnili pestovanie saského zvykového práva. Rovnako je dôležité spomenúť, že aj v zákonníkoch magdeburského práva jestvujú články, ktoré hovoria o tom, že v spore medzi príslušníkmi iných kmeňov sa nerozhodovalo podľa ich práva, ale podľa práva, ktoré používalo mesto.¹⁸ Tieto články pritom vznikli ako reakcia na situáciu, keď nemeckí kolonisti prišli do styku s polabskými Slovanmi.¹⁹ Zákonnými článkami sa zrejme snažili uplatniť nemecké právo pred mestským súdom na úkor inej právnej zvyklosti, a tým si následne presadiť vlastné právne obyčaje. Preto časť o svedectve spomínaná v privilegii môže byť odkazom na tieto

¹⁶ CDSI II, s. 113-114, č. 168; JUCK, Lubomír (ed.). *Výsady miest a mestečiek na Slovensku (1238 – 1350) I.* (ďalej JUCK, *Výsady I*). Bratislava: Veda, 1984, s. 38, č. 12.

¹⁷ Štátny archív v Banskej Bystrici (ďalej ŠA BB), pracovisko Archív Zvolen (ďalej p. AZ), fond Magistrát mesta Krupina, č. 33.

¹⁸ PAPONOVÁ, Mária: *Sasko-magdeburské právo na Slovensku. Krajinské právo v Žilinskej knihe*. Žilina: Eurokódex, 2014, s. 135.

¹⁹ PAPONOVÁ, M.: *Sasko-magdeburské právo na Slovensku*, s. 26-27.

zákonné články, respektíve saské zvyky.²⁰ Rovnako môže nepriamo svedčiť aj o vyspelom právnom povedomí vtedajších krupinských Sasov. Krupinskí Sasi si teda mohli presadiť svoje právo aj spôsobom, ktorý už bol známy. V každom prípade, zrejme na takomto právnom základe vznikalo krupinské právo.

Postupne sa krupinské právo začalo šíriť aj do iných lokalít. Prvou lokalitou v právnom okruhu Krupiny sa, pravdepodobne, stali Hybe. V roku 1230 Ondrej II. odmenil troch svojich vojenských vyslúžilcov územím, v hraniciach ktorého ležali Hybe. Hybe sa priamo nespomínajú.²¹ Prvýkrát sa Hybe spomínajú v roku 1239, kedy Belo IV. po revízii majetkov získal Hybe späť do kráľovskej držby.²² Od polovice 13. storočia sa začali v lokalite usádzať nemeckí obyvatelia. Hybe však predtým fungovali, pravdepodobne, ako staré trhové miesto, a pôvodní obyvatelia boli zrejme slovanského pôvodu.²³ Sasov do tejto lokality prilákalo azda nerastné bohatstvo v okolí. Významným medzníkom pre miestnych hostí bol rok 1265. V tomto roku hostia z Hýb údajne získali svoje prvé privilégia. Ich právny obsah poznáme aj z confirmácií uhorských kráľov Štefana V., Ladislava IV. a Ondreja III. z rokov 1270, 1285 a 1297.²⁴ Tieto prvé privilégia im udelil panovník Belo IV. Podľa znenia listiny boli slobody udelené na žiadosť miestnych hostí, ktorí prišli za kráľom. Hostia z Hýb dostali slobody, aké mali i hostia v Krupine. Mohli voliť richtára, ktorý mal nad nimi úplnú súdnu právomoc. Nemohol ich súdiť liptovský župan ani iný sudca,

---

²⁰ Zákonné články prezentované M. Paponovou je komplikované interpretovať. Spomenuté zákonné články nedovoľovali svedčiť v slovanskom jazyku. Pričom takéto slovanské svedectvo je úzko späté so slovanskou právnou zvyklosťou a jej aplikáciou. Je preto možné, že v dobovej nemeckej právnej terminológii neprípustnosť svedectva Uhrov znamenala neumožniť použiť uhorské právne zvyky na súde. Pričom tento predpoklad si určite zasluhuje ešte hlbšie skúmanie.

²¹ ULÍČNÝ, Ferdinand: *Dejiny Liptova od 9. do 19. storočia*. Liptovský Hrádok: Komunitná nadácia Liptov, 2014, s. 67.

²² Fotokópiu tejto písomnosti na portáli www.hungaricana.hu poskytuje Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai levéltár (ďalej MNL OL DL). Predmetná listina: MNL OL DL 40 848; CDSI II, s. 39, č. 54.

²³ ULÍČNÝ, F.: *Dejiny Liptova*, s. 67.

²⁴ Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči (ďalej ŠA ZA), pracovisko archív Liptovský Mikuláš (ďalej p. ALM), fond Mestečko Hybe, č. 2, č. 3.

a prislúchali len kráľovskej právomoci ako hostia v Krupine a Banskej Štiavnici. V prípade sporu hosťa z Hýb a cudzinca spor riešil richtár z Hýb spolu so sudcom, pod ktorého podliehal cudzinec. Tiež mali možnosť voľby farára.²⁵ L. Juck v kritickom aparáte, pri listine pre Hybe z roku 1265 upozorňuje, že ide o falzum z polovice 14. storočia interpolované hlavne v častiach, kde sa ohraničuje hybiensky chotár. V stredoveku nebolo ničím nezvyčajným, ak došlo k falšovaniu častí listín, ktoré sa týkali veľkosti chotára. Vierohodnosť informácii o krupinskom práve však potvrdzujú staršie confirmácie. Z 13. storočia je málo prameňov k Hybe. Listina z roku 1239²⁶ napovedá, že záujmom kráľa bolo, aby Hybe ostali v jeho rukách, čo by v budúcnosti umožňovalo udelenie privilégii. K tomu neskôr zrejme vďaka novým nemeckým usadlíkom aj došlo. Zdá sa, že hlavným vzorom slobôd pre Hybe bola podľa privilégii Krupina.²⁷ Hostia sídlia v Hybe mali nepochybne dobré styky s Krupinou a Banskou Štiavnicou. Udelenie krupinských slobôd však akoby vyzdvihovalo bezprostrednosť vzťahu medzi týmito dvoma lokalitami. Zaujímavé je, že aj Matej Bel vo svojom diele venujúcom sa Liptovskej stolici spomína, že v Hybiach kedysi žili Sasi.²⁸ Ak teda zoberieme do úvahy možnú prítomnosť saských osadníkov²⁹ a znenie privilégia Hýb, môžeme v tejto lokalite predpokladať vhodné podmienky pre krupinské právo. Nevieme s istotou povedať, do akej miery sa uplatňovala a ako presne vyzerala krupinská právna zvyklosť v Hybe v tomto období, ale zdá sa, že ide o akúsi protoformu právnej filiácie. Hybe sú zároveň zrejme prvou lokalitou krupinského právneho okruhu.

Obdobím najväčšieho rozmachu krupinského práva bolo 14. storočie. V predchádzajúcom období sa krupinské právo uchytilo hlavne

---

²⁵ ŠA ZA, p. ALM, fond Mestečko Hybe, č. 1; JUCK, *Výsady I*, s. 48-49, č. 33.

²⁶ MNL OL DL 40848; CDSI II, s. 39 č. 54.

²⁷ ŠA ZA, p. ALM, fond Mestečko Hybe, č. 1; JUCK, *Výsady I*, s. 48-49, č. 33. „*premissam libertatem hospitum de Corpona*“.

²⁸ BEL, Matej: *Liptovská stolica*. Čadca: Kysucké múzeum v Čadci, 2014, s. 203.

²⁹ Nie je vylúčené, že títo osadníci mohli byť pôvodom z Krupiny.

tam, kde boli prítomní saskí osadníci. Podľa toho, do akej miery si dokázali presadiť svoje požiadavky pred panovníkom, boli schopní uplatniť si svoju právnu zvyklosť v lokalite. 14. storočie prinieslo Uhorskému kráľovstvu zmenu panovníckej dynastie, ale aj nový pohľad na mestá a mestečká. Rozsiahle banské reformy, daňové reformy a vzostup kráľovskej moci, toto všetko sa odzrkadlilo aj na rozvoji miest a mestečiek. Na scénu vstupujú miestni zemepáni, ktorí udeľujú lokalitám výsady. Vznikajú osady na zákupnom práve a mnohé iné lokality získavajú lepšie postavenie. Vo všeobecnosti môžeme povedať, že právny systém uhorských miest dostáva v priebehu 14. storočia konkrétnejšiu podobu. Rovnako to bolo aj v prípade šírenia práva. V predošlom období to záviselo od panovníka alebo schopnosti určitého etnika presadiť svoje zvyklosti. V 14. storočí však tento proces získava svoju ustálenú podobu a právo ma oveľa širšie možnosti svojho šírenia. Samotné krupinské právo reflektovalo tento vývoj. Panovník Karol I. v roku 1327 umožnil ťažiť drahé kovy majiteľom na ich majetkoch, pričom tie ostali v ich vlastníctve. Z tejto ťažby však museli odviesť kráľovskú daň.³⁰ Väčšia banská sloboda sa odzrkadlila v potrebe právne podporiť lokality aj v tejto otázke. Krupina spomínaný stav reflektovala, preto bolo dôležitým mílnikom prevzatie banského práva zemepanského mestečka Rudnava, niekedy v rokoch 1327 – 1328.³¹ Keďže Krupina by v otázke banského práva nebola schopná konkurovať významnejším banským mestám v jej okolí, banské právo Rudnavy zrejme plne stačilo aspoň na základnú právnu podporu banských mestečiek v jej okruhu. Ďalším dôležitým krokom Krupiny bolo poskytnutie svojich zákonov pre potreby kolonizácie a aj vidieckym sídlam.

Ďalšími lokalitami, ktoré získali práva a slobody Krupiny boli Plešivec a Štítnik. Stalo sa tak v roku 1328. Okolnosti udelenia práva si v tomto prípade zasluhujú menšiu pozornosť. Lokalitám tieto privilégia po dohode s barónmi a prelátmi udelil kráľ Karol I. Hlavným dôvodom

---

³⁰ LACLAVÍKOVÁ, Miriam – ŠVECOVÁ, Adriana (eds.): *Pramene práva na území Slovenska I*. Trnava: VEDA, 2007, s. 104.

³¹ ZREBENÝ, A.: *Z feudálnych dejín Krupiny*, s. 82.

boli zásluhy ich zemepána Dominika. Panovník lokalitám udelil okrem trhových práv úplnú súdnu právomoc spolu so slobodami a právami krupinských hostí.³² V tomto prípade sú zjavné nové prvky pri šírení krupinského práva. Kráľ im udelil práva za zásluhy ich zemepána, teda nešlo o mestá na kráľovskej pôde ani o kráľovskú podporu emancipácie miestnych hostí. V predošlom období Hybe a samotná Krupina boli lokality pod kráľovskou právomocou. Tiež stojí za zmienku, že Plešivec a Štítnik ležali v Gemerskej župe. V tomto prípade krupinské právo zrejme prvýkrát prekročilo hranicu pôvodnej veľkej Zvolenskej župy. Čo presne motivovalo panovníka a zemepána k udeleniu takýchto výsad zemepanským mestám s istotou povedať nevieme. Azda tu bola motiváciou snaha o zlepšenie celkového postavenia lokality, či už to bolo po právnej stránke alebo po stránke hospodárskej.

Krupinské právo získal aj Martin. V Martine sa v staršom období predpokladá uplatňovanie žilinského práva. Nepriamo to potvrdzuje predaj mlyna z roku 1384. Mlyn predával istý Hanko.³³ Možno predpokladať, že mlyn dostal do vlastníctva spolu s dedičným richtárstvom. Prelomový bol pre Martin rok 1340. V turčianskom registri je záznam, že v tomto roku údajne Martin od kráľa Karola I. získal slobody mesta Krupina.³⁴ G. Fejér vo svojom diplomatári uvádza prepis, v ktorom sa dozvedáme, že záznam v registri bol vytvorený na základe troch listín, ktoré ukázali prisažní a richtár z Martina.³⁵ O dôvodoch udelenia a o okolnostiach udelenia krupinských slobôd pre Martin veľa nevieme. Môžeme len konštatovať, že tak urobil panovník a že jestvovali minimálne tri listiny potvrdzujúce túto skutočnosť.

V roku 1340 svoje privilégia získala od panovníka Karola I. aj Slovenská Lupča. Na žiadosť Petra a Pavla, ako zástupcov miestnych hostí, im panovník udelil možnosť voľby farára, ktorého mal potvrdiť

³² JUCK, *Výsady I*, s. 112-113, č. 133.

³³ BEŇKO, Ján: *Starý Turiec*. Martin: Osveta, 1996, s. 141.

³⁴ JUCK, *Výsady I*, s. 130, č. 157.

³⁵ FEJÉR, Georgius (ed.): *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Tomi VIII/vol. 4*. Budae: Typis Regiae Universitatis Hungaricae, 1829 – 1838, s. 439.

ostrihomský arcibiskup. Získali tiež možnosť si každoročne zvoliť svojho richtára a možnosť riešiť vzájomné spory podľa krupinského práva.³⁶ V tejto listine sa v prípade krupinského práva prvýkrát stretávame s istou formou právnej normy. Hoci sa v predošlom období Krupina stala vzorom pre viaceré lokality, z danej listiny sa prvýkrát dozvedáme o existencii krupinských právnych artikul. Vypovedá to aj o tom, že rozhodnutie richtára a súdnej rady viac záviselo od písaných zákonov. Slovenská Lupča sa teda stala prvou lokalitou, ktorá získala možnosť riadiť sa riadne vyvinutým krupinským právom. Takto formulované znenie privilégií bez pochyb zaradilo Slovenskú Lupču do právneho okruhu Krupiny.

Do okruhu miest krupinského práva môžeme zaradiť aj Bojnice. V prípade Bojníc sa nám zachovali informácie o krupinskom práve v jednom novovekom odpise. Podľa neho Bojnice získali svoje práva v roku 1366 od panovníka Ludovíta I. Ten udelil mestečku privilégia po prosbe Jána, syna kastelána Gileta. Panovník udelil mestečku práva a slobody, aké majú hostia a mešťania Krupiny. Ďalej určil výšku dane pre obyvateľov mesta.³⁷ Tento odpis je však neoverený. Mešťania pravdepodobne nemali motív, aby klamali v otázke získaného práva. Hoci ide o neoverený odpis, informácia o krupinskom práve mohla vychádzať zo skutočnosti.

Mimoriadnu pozornosť v prípade krupinského práva treba venovať Žiline. Žilina sa spočiatku riadila právom mesta Tešín. Toto mesto bolo zároveň odvolacou inštanciou pre mesto Žilina. Tešínske právo bolo flámskeho pôvodu, vhodné na kolonizáciu vidieka.³⁸ Táto kolonizačná činnosť sa čoskoro začala široko uplatňovať. Okolo mesta Žilina vznikol široký právny okruh. Tak vzniklo žilinské právo charakteristické svojím dedičným richtárstvom.³⁹ Žilinský právny okruh zahŕňal až niekoľko

³⁶ JUCK, *Výsady I*, s. 130-131, č. 159.

³⁷ Štátny archív v Trenčíne, pracovisko Archív Bojnice, fond Mestečko Bojnice, č. 1.

³⁸ MARSINA, Richard: Žilina. In: ŠTEFÁNIK, Martin – LUKAČKA, Ján et al.: *Lexikón stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2010, s. 579.

³⁹ Funkcia dedičného richtárstva bola charakteristická pre šoltýsku kolonizáciu. Bola to funkcia, ktorá sa dala kúpiť či predať alebo získať za odmenu. Takýto richtár mal svoju funkciu až do smrti, pričom túto funkciu po ňom dedili jeho potomkovia. O túto funkciu sa mohli deliť aj viacerí potomkovia, ktorí ju zdedili.

desiatok lokalít.⁴⁰ Jeho rozrastaním nastalo niekoľko problémov. V roku 1364 prešiel na magdeburské právo Tešín.⁴¹ To mohlo zapríčiniť problémy pri odvolávaní, pretože právny systém Žiliny a Tešína už nebol úplne kompatibilný. Ďalším problémom bol fakt, že Tešín ležal mimo hraníc kráľovstva, teda išlo o odvolanie do zahraničia. V prípade hrdelných zločinov⁴² mal súdnu kompetenciu vo väčšine lokalít žilinského práva zemepán. Avšak v nižších sporoch a niekedy aj v hrdelných prípadoch mal súdnu kompetenciu miestny richtár a odvolanie mohlo smerovať do Žiliny prípadne až do Tešína.⁴³ V takejto právnej postupnosti teda odvolanie mohlo ľahko smerovať do zahraničia. V prípade peňažných sporov mohlo byť preto komplikované dovoliť sa spravodlivosti. Mnohí richtári boli zároveň žilinskí mešťania, neraz rodinnými väzbami prepojení aj s tešínskymi mešťanmi. Vzájomná priazeň medzi rodmi mohla byť príčinou ovplyvniteľnosti súdu, pričom systém neumožňoval odvolať sa inam. Nebolo prekvapením, že panovník zakročil a Žiline tento právny systém zakázal. Zákaz bol vydaný pravdepodobne v roku 1369. Panovník nariadil Žiline, aby si vybrala domáce právo, ktorým sa chce riadiť. Žilinčania sa preto obrátili na mesto Krupina so žiadosťou o poučenie v ich práve. Z roku 1370 máme zachovanú listinu, v ktorej Krupinčania na čele so svojím richtárom Pavlom odpovedali žilinským prísazným a dedičnému richtárovi Niczkovi. Žilina dostala všetky práva, ktoré užívala Krupina. Richtár mohol byť volený, ale staré práva dedičného richtára nesmeli byť narušené. Krupina sa zároveň stala odvolacím miestom pre Žilinu.⁴⁴ Hoci panovník nariadil zmeny, zrejme nie všetko sa uplatnilo podľa jeho požiadaviek. Preto panovník Ľudovít I. niekoľkokrát upozornil Žilinu, aby sa riadila jeho nariadením a prestala používať tešínske právo. Žilinčania po

⁴⁰ JERŠOVÁ, Mária: Žilinské právo na Slovensku. In: *Sborník Matice slovenskej*. 1937, roč. XV, s. 235-238.

⁴¹ MARSINA, R.: Žilina, s. 579.

⁴² Za hrdelné zločiny sa považovala vražda, zbojstvo a podpaľačstvo.

⁴³ Išlo napríklad o lokalitu Dlhé Pole. SEDLÁK, Vincent (eds.): *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae I*. Bratislava: SAV, 1980, s. 417, č. 971.

⁴⁴ MARSINA, Richard (ed.): *História Žiliny – Žilina v listinách 1208 – 1438*. Žilina: EDIS, 2008, s. 28-32, č. 9.

urgenciách panovníka v roku 1379 znovu napísali list do Krupiny, v ktorom sa zaviazali používať krupinské právo.⁴⁵ Približne v tomto čase vznikol aj odpis zákonníka mesta Krupiny, ktorý si nechali zhotoviť žilinskí mešťania.⁴⁶ V roku 1381, po sťažnostiach žilinských Slovákov, Ľudovít I. vydal nariadenie, v ktorom stanovil, že mestskú radu majú z jednej polovice tvoriť slovenskí mešťania a z druhej nemeckí mešťania.⁴⁷ Hoci sa mohlo zdať, že problémom je koniec, nebolo to tak. V roku 1382 Ľudovít I. ustanovil ako odvolacie miesto pre Žilinu taverníka, grófa Temlina. V listine panovník upozorňuje aj na to, aby nik nenarúšal slobody žilinských mešťanov.⁴⁸ Možnosť odvolania sa pred taverníka skomplikovala dovtedajšie zvyky pri odvolávaní. Situáciu vyriešila až kráľovná Mária. V roku 1384 vydala pre Žilinu privilegium, v ktorom im potvrdila staršie slobody vydané panovníkom Karolom I. a vymanila ich spod právomoci lietavského kastelána. V druhom bode privilegia im nariadila, aby sa prestali riadiť právom mesta Tešín, ktoré leží v inom kráľovstve. Žilina sa mala riadiť krupinským právom a v prípade komplikovanejších sporov sa mali Žilinčania odvolať do Krupiny. Dediny v Turci a na Považí,⁴⁹ ktoré sa doteraz obracali v komplikovaných prípadoch na Žilinu, tak majú robiť aj naďalej, pričom všetky spory sa majú riešiť podľa zvyklostí Krupiny.⁵⁰ Týmto sa celý proces prechodu Žiliny na krupinské právo ukončil. To, že Žilina prijala krupinské právo a akceptovala Krupinu ako miesto dovolania nám dokazuje odvolacia listina z roku 1385. V tejto listine žilinskí prísazní a richtár žiadali

---

⁴⁵ MARSINA, R.: *Žilina v listinách 1208 – 1438*, s. 32-33, č. 10.

⁴⁶ JERŠOVÁ, M.: *Žilinské právo na Slovensku*, s. 236.

⁴⁷ MARSINA, R.: *Žilina v listinách 1208 – 1438*, s. 35-38, č. 12.

⁴⁸ MARSINA, R.: *Žilina v listinách 1208 – 1438*, s. 38-40, č. 13.

⁴⁹ V listine sa spomína Považie, azda preto, lebo niektoré lokality mali možnosť odvolať sa do Tešína. V prípade Turca sa mohla objavovať možnosť odvolať sa do Krupiny. Panovníčka zrejme chcela zamedziť pokusom odvolať sa inam a zdôrazniť, že Žilina je stále odvolacím miestom pre niektoré lokality v týchto regiónoch.

⁵⁰ MARSINA, R.: *Žilina v listinách 1208 – 1438*, s. 40-46, č. 14.

o rozhodnutie v istom majetkovom spore.⁵¹ Spolu so Žilinou prešli na krupinské právo aj lokality jej právneho okruhu. Žilina teda sprostredkovala krupinské právo týmto lokalitám: Rosina, Bytča, Pružiná, Zliechov, Podhora, Budatín, Varín, Krasňany, Kolárovice, Predmier, Petrovice, Dlhé Pole, Brodno, Teplička nad Váhom, Nezbudská Lúčka, Rozbehy, Závodie, Korská, Strážavy, Divina, Trstená, Žaškov, Mokrad', Párnica, Záhrabová, Beňova Lehota, Krásno nad Kysucou, Kysucké nové Mesto, Dubie, Rudina, Nesluša, Budatínska Lehota, Radoľa, Kysucký Lieskovec, Povina, Snežnica, Sklené, Sučany, Mošovce, Tomášova Ves, Kunešov a Kremnické Bane.⁵²

Do žilinského právneho okruhu patrila pôvodne aj Prievidza. Tá zrejme postupovala v otázke práva spoločne s mestom Žilina. V roku 1379 sa prievidzskí mešťania obrátili na mesto Krupina so žiadosťou o možnosť používať ich právo a v prípade náročnejších sporov požiadali o možnosť odvolať sa do Krupiny. V listine tiež uviedli, že im bolo zakázané používať právo mesta Tešín.⁵³ Vývoj v Prievidzi po napísaní tejto listiny nepoznáme, zrejme sa však do popredia dostala emancipačná snaha miestnych obyvateľov. V roku 1383 od kráľovnej Márie dostala Prievidza možnosť vykúpiť sa z dedičného richtárstva a riadiť sa právom a zákonmi, aké mali obyvatelia a hostia mesta Budín. Odvolanie však malo smerovať do Krupiny.⁵⁴ V prípade Prievidze išlo o kombináciu viacerých právnych systémov, pričom pomyselnou hranicou medzi nimi bolo odvolanie.

Krupinské právo získali aj Turany. Získali ho v roku 1397. Udelil im ho panovník Žigmund Luxemburský. Panovník vyhovel žiadosti poddaných v tejto lokalite a udelil im práva mesta Krupiny. Okrem toho upozornil turčianskeho župana, aby neobmedzoval ich

---

⁵¹ ŠA BB, p. AZ, fond Magistrát mesta Krupina, č. 60; RÁBIK, Vladimír: Neznáme listiny mesta Žiliny z roku 1385 a 1503. Sonda do diplomatiky žilinských stredovekých listín. In: *Vlastivedný zborník Považia XXII*. Žilina: Považské múzeum, 2004, s. 65-81.

⁵² CHLEPKO, Peter: *Rozšírenie a podoby magdeburského práva na Slovensku v stredoveku. Diplomová práca*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej Univerzity v Trnave, 2018, s. 44.

⁵³ LAČLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A. (eds.): *Pramene práva na území Slovenska I*, s. 395.

⁵⁴ JUCK, *Výsady I*, s. 290-296, č. 158.

slobody. Pri tejto príležitosti obyvateľom Turian určil ich platby.⁵⁵ Turany neskôr dostali ďalšie privilégia a vyvíjali sa ako iné mestečka v regióne.⁵⁶ Všetky tieto práva a slobody nepochybne napomohli rozvoju lokality.

Na prelome storočí získali svoje privilégia aj Poniky. Lokalita ich získala v roku 1400 od zvolenského župana Dávida.⁵⁷ Neskôr v roku 1404, na žiadosť richtára Martina a mäsiara Petra, získali privilégia aj od panovníka Žigmunda. Žigmund im v privilégiách udelil krupinské slobody. Obyvatelia Poník na základe týchto privilégií získali možnosť voliť si richtára. Richtár mal v tejto lokalite plnú súdnu právomoc.⁵⁸ Takéto slobody získali Poniky zrejme vďaka banskej činnosti, ktorá dávala lokalite väčšiu dôležitosť.

V 14. storočí sa krupinské právo uplatnilo aj vo vidieckych lokalitách. Pričom významná časť takýchto lokalít získala krupinské právo sprostredkovane cez Žilinu. Poznáme však niekoľko lokalít, ktoré získali krupinské právo pri svojom založení, prípadne poznáme lokality vidieckeho charakteru, ktoré krupinské právo používali.

Prvou takouto lokalitou je Dobšiná. V roku 1326 Mikuláš, zvaný Kun, udelil Mikulášovi, synovi Radislava, právo založiť osadu pri rieke Dobšiná. Nová osada sa mala riadiť právom podľa Krupiny. Osadníci získali na sedem rokov úľavu od poplatkov. Mikuláš získal rôzne výhody, napríklad postaviť si v lokalite jatky a mlyn. V lokalite si mohli miestni obyvatelia vyvoliť vlastného farára. Listina spomína banské poplatky a aj hranice novej lokality.⁵⁹ Neskôr však v Dobšinej došlo k zmene právneho systému a lokalita sa prestala riadiť krupinským právom. Stalo sa tak v roku 1411.⁶⁰ V súvisi s krupinským právom sa

⁵⁵ MÁLYUSZ, Elemér (ed.): *Zsigmondkori oklevéltár I.* (ďalej ZsO I) Budapest, 1951, s. 538-539, č. 4882.

⁵⁶ BEŇKO, J.: *Starý Turiec*, s. 146.

⁵⁷ MNL OL DL 86 637; MÁLYUSZ, Elemér (ed.): *Zsigmondkori oklevéltár II.* (ďalej ZsO II) Budapest, 1956, s. 28, č. 195.

⁵⁸ MNL OL DL 86 637; ZsO II, s. 413, č. 3481.

⁵⁹ JUCK, *Výsady I.*, s. 128-129, č. 129.

⁶⁰ LEHOTSKÁ, D.: Vývoj mestského práva na Slovensku, s. 90.

spomína aj Dolná Štubňa. Mikuláš, syn Kozmu, odpredal svoje právo na dedičné richtárstvo v lokalite Mikulášovi, synovi Mateja. Stalo sa tak v roku 1361. V kúpnopredajnej zmluve sa dozvedáme, že lokalita užívala krupinské právo.⁶¹ V roku 1364 Michal, syn Kozmu, predal svoje dedičné richtárstvo z Hornej Mútnej Mikulášovi, synovi Mateja z Kňažej, za 10 zlatých. Matej v tejto škultécii mohol vybudovať mlyn, jatky a krčmu. Obyvatelia tejto lokality okrem iných dávok platili dávky aj richtárovi, a to podľa Žiliny. Horná Mútna podľa tejto listiny už používala právo mesta Krupina.⁶² Z 21. septembra 1390 máme listinu týkajúcu sa Hornej Štubne. Šľachtici z Hája dali dedičné richtárstvo v lokalite „Wylehota“⁶³ Bartošovi. Úlohou Bartoša bolo dosídliť lokalitu. Svoje richtárstvo mohol odpredať. Spolu s ním získal právo na mlyn a pivovar. Bartoš mohol súdiť všetky zločiny okrem troch hrdelných. Mohol si ponechať tretinu z prisúdených pokút. Súdiť sa malo podľa mesta Krupina.⁶⁴ Z roku 1393 máme informáciu, že v Tužine vlastnil dedičné richtárstvo istý Hermman Heckel. Kedy richtárstvo získal, nevieme.⁶⁵ Zaujímavá je informácia, že v tomto roku spomínaný Hermman Heckel dostal povolenie od Jakuba Abraháma, kastelána hradu Bojnice, na vyklčovanie a osídlenie hustého lesa povyšše obce „Schmiedshau“.⁶⁶ Obyvatelia boli oslobodení na 17 rokov od platenia dávok. Po uplynutí lehoty má platiť rovnaké právo ako užívajú hostia v Tužine a obyvatelia novej obce zvanej „Heckelshau“⁶⁷ majú byť chránení krupinským právom. Hermman sa stal dedičným richtárom tejto novej lokality. Listina ešte vymedzuje niektoré nariadenia týkajúce sa sporov. Každý mal nárok užívať v obci azyl po dobu troch dní, aby bolo umožnené zmierenie obom stránkam sporu. Richtár spolu s prísaznými mohol súdiť akýkoľvek spor, nesmel však súdiť tri hrdelné zločiny a zneuctenie.

---

⁶¹ ZREBENÝ, A.: *Z feudálnych dejín Krupiny*, s. 83.

⁶² RÁBIK, Vladimír: *Nemecké osídlenie na území veľkej Zvolenskej župy do konca 14. storočia. Diplomová práca*. Trnava: Fakulta humanistiky Trnavskej univerzity v Trnave, 1999, Príloha č. 2.

⁶³ Dnešná Horná Štubňa.

⁶⁴ ZsO I, s. 187, č. 1665.

⁶⁵ KURBEL, Rudolf: *Tužina*. Stuttgart: Karpatendeutscher Katholiken, 1980, s. 15.

⁶⁶ Dnes obec Tužina.

⁶⁷ Táto lokalita neskôr splynula so starou Tužinou.

V prípade týchto zločinov súdil previnilcov richtár spolu s kastelánom, pričom na tomto súde mal richtár jeden hlas a kastelán dva. Pre tieto zločiny boli stanovené ročne tri súdne dni, tak ako v iných obciach. Počas týchto dní prišiel do dediny vyriešiť spory kastelán alebo jeho poverenci. Náklady im zabezpečovala obec. Okrem toho richtár získal ešte niektoré hospodárske práva.⁶⁸ Keďže bol Herрман dedičným richtárom Tužiny, krupinské právo možno predpokladať aj v nej. Táto listina nám hovorí pomerne konkrétne o kompetenciách richtára a súdnej praxi. Možno preto predpokladať, že pri súdoch sa obdobne postupovalo vo viacerých lokalitách s vidieckym modelom krupinského práva. Ďalšou lokalitou je Krásna Ves. Tá sa v prameňoch označuje ako „*Basna*“.⁶⁹ Tak to bolo aj v prípade jej privilégii z roku 1399. Dedina prislúchala panstvu Uhrovec. V tomto prameni sa dozvedáme, že Peter, syn Holča, tu získal dedičné richtárstvo od magistra Juraja. Spolu s prísaznými mohol súdiť okrem hrdelných všetky zločiny. Taktiež mohol v dedine vydržiavať mäsiara, krajčira a krčmu. Lokalita získala krupinské právo. V privilégii sa lokalite ešte upravujú platobné povinnosti.⁷⁰

Z príkladu týchto lokalít možno konštatovať, že vidiecku podobu krupinského práva mohol udeliť aj zemepán. Krupinské právo v tejto podobe bolo zrejme viac právnou zárukou ako zárukou špecifických slobôd. Rovnako možno povedať, že Krupina živo reflektovala svojim právom kolonizačné potreby a potreby vidieckeho prostredia.

Počiatok 15. storočia priniesol pre mestá a mestecká Uhorského kráľovstva zmeny. Dôležitým míľnikom pre vývoj miest a ich práva bol takzvaný Menší dekrét. Tento dokument určoval podmienky pre mestá a mestecká v kráľovstve. Bol vydaný panovníkom Žigmundom Luxemburským v roku 1405. Niektoré jeho body sa priamo týkali súdnych záležitostí. 4. článok nariad'oval, že mešťania sa majú odvolať pred

---

⁶⁸ FEJÉR, Georgius (ed.): *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Tomi X/vol.2.* Budae: Typis Regiae Universitatis Hungaricae, 1829 – 1838, s. 165-168.

⁶⁹ KROPILÁK, Miroslav et al.: *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku II.* Bratislava: Veda, 1977, s. 64.

⁷⁰ ZsO I, s. 692-693, č. 6222.

taverníka alebo pred mestský súd mesta, ktorého slobody užívajú. 7. článok stanovil, že v prípade sporu žiadna strana nesmie nijakým spôsobom obmedzovať druhú stranu a spor sa má predložiť sudcovi. 8. článok ustanovil, že spravodlivosť sa má žiadať u sudcu. V prípade, že sudca odmietne súdiť, dotyčná strana sa má odvolať pred taverníka. Spravodlivosť sa pritom nesmie vynucovať. 12. článok v prípade nespokojnosti mešťana s rozsudkom umožnil odvolať sa pred súd mesta, ktorého výsady užíva alebo pred taverníka. V takomto prípade už nebolo možné odvolať sa ďalej.⁷¹ Tento dekrét teda naplno určil príslušnosť lokalít k jednotlivým okruhom. Krupina si na základe tohto dekrétu upevnila svoje postavenie v rámci hierarchie súdnictva v jej okruhu.

Koncom stredoveku sa krupinské právo už tak rapídne nešírilo. V roku 1406 od kráľovnej Barbory dostal svoje výsady Bzovík. Kráľovná udelila tieto výsady lokalite, nad ktorou stál miestny prepošť Ladislav. Poddaní a ľudia na tomto majetku získali možnosť voliť si richtára a prísazných. Títo mali nad nimi súdnu právomoc. Súdiť smeli všetky zločiny okrem hrdelných, pričom richtárovi pripadla tretina z prisúdenej pokuty. Právomoc súdiť hrdelné zločiny mal v tomto prípade len prepošť. Lokalita získala právo Krupiny, rovnako mala možnosť odvolať sa do tohto mesta.⁷²

Medzi poslednými mestečkami, ktoré získali krupinské právo je mestečko Vrbica.⁷³ Vrbica získala svoje privilégia v roku 1412 od panovníka Žigmunda Luxemburského. Lokalita mala povinnosť platiť okrem iných dávok 120 zlatých ročne v dvoch splátkach. Mešťania Vrbice získali privilégia ako mali mešťania Krupiny.⁷⁴

Vrbica je poslednou lokalitou, o ktorej vieme, že získala krupinské právo vďaka privilégiám. Nevieme s istotou povedať, ktoré lokality ešte získali v tomto období právo Krupiny, pretože sa nám nezachovali všetky

---

⁷¹ LACLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A. (eds.): *Pramene práva na území Slovenska I*, s. 116.

⁷² MNL OL DL 42 895; ZsO II, s. 615-617, č. 4928.

⁷³ Dnes mestská časť Liptovského Mikuláša.

⁷⁴ MÁLYUSZ, Elemér (ed.): *Zsigmondkori oklevéltár III*. Budapest, 1993, s. 462, č. 1869.

pramene. Mnoho informácií o lokalitách v súvisi s krupinským právom sa týkajú odvolania pred krupinský súd. Tieto informácie ale často nestačia na presné identifikovanie miestnej právnej zvyklosti, keďže je náročné určiť, či ide o príležitostné odvolanie sa ku krupinskému súdu alebo o ide odvolanie, ktoré bolo stanovené vo výsadách lokality. Hoci je z týchto prameňov ťažké určiť príslušnosť lokality ku krupinskému okruhu, v niektorých prípadoch sa aj z nich dá predpokladať táto príslušnosť.

Poznáme jeden prípad z Považskej Bystrice. Miestny richtár a prisažní žiadali prisažných a richtára v Krupine o súdne rozhodnutie. Spor sa týkal dedičných nárokov dcéry Bartolomeja Matwassowicza a Štefana Buczika.⁷⁵ V tomto prípade sa richtár a prisažní obracajú na Krupinu spoločne, pričom vystupujú ako zástupcovia miestneho súdu. Z toho možno predpokladať, že Krupinu považovali za svoju vyššiu súdnu inštanciu.

Niečo podobné môžeme predpokladať aj v prípade Nedašoviec. V roku 1493 predstúpili pred súdnu radu Krupiny aj dvaja prisažní z majetku Nedašovce. Vypovedali, že na majetku kedysi žili dvaja bratia, Urban a Peter. Urban mal syna Tomáša. Po smrti Urbana mal Tomáš od Petra dostávať dvanásť rokov istú čiastku peňazí. Peter ale neskôr zomrel. Tomáš sa však vybral na tento majetok, kde požadoval čiastku, na ktorú má nárok. Noví majitelia s tým nesúhlasili. Tvrdili, že majetok od Petra kúpili a riadne zaň zaplatili. Tomáš preto tento spor predložil pred súd a obhajoval svoj nárok. Noví majitelia sa odvolali do Krupiny. Súd v Krupine rozhodol v neprospech spomínaného Tomáša. Rozsudok znel, že Tomáš už nemá nárok na žiadnu vyplácanú čiastku a ani na dedičstvo z tohto majetku.⁷⁶

Informáciu o odvolaní na právo Krupiny máme aj v súvislosti so Sebechlebmi z roku 1526. V liste sa píše, že richtár a rada mestečka

---

⁷⁵ ŠA BB, p. AZ, fond Magistrát mesta Krupina, č. 62.

⁷⁶ Fotokópiu tejto písomnosti na portáli www.hungaricana.hu poskytuje Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai fényképgyűjtemény (ďalej MNL OL DF). Predmetná písomnosť: MNL OL DF 282 636, no. 20.

Sebechleby, budú v prípade dedičstva Gašpara Schneidera a Lenharda Schmidta postupovať podľa krupinského práva, ktoré sa v lokalite používa.⁷⁷ Sebechleby sa teda riadili krupinským právom.

Jestvujú predpoklady, že právo Krupiny sa uplatnilo aj v týchto lokalitách: Lopej, Predajná, Hronec, Kláštor pod Znievom, Nováky, Rimavská Baňa, Horná Lehota, Dolná Lehota a Horná Mičiná.⁷⁸ P. Ratkoš predpokladá krupinskú orientáciu aj v Ľubietovej.⁷⁹ Lokality mohli právo získať alebo sa ním mohli riadiť, pretože boli poddanským sídlom lokality, ktorá právo prevzala. Z dochovaných prameňov to však nie je možné presne určiť. Nie je ani vylúčené, že právom sa mohli riadiť aj iné lokality, ku ktorým sa nám pramene nezachovali.

Aké však bolo krupinské právo? Ako sme už uviedli, bolo uplatniteľné v mestách a mestečkách, ale aj na vidieku. Môžeme ho teda rozdeliť na vidiecky a mestský typ. O jeho povahe nám však viac napovie príklad samotnej Krupiny. Richtár v Krupine stál na čele súdu, podliehali mu všetci mešťania Krupiny, mal najvyššiu súdnu právomoc a v súdnej hierarchii stál nad ním len kráľovský súd. Navyše, ako sme spomínali, privilégia pre Krupinu z roku 1244 nepovoľovali svedectvo Uhra proti Nemcovi alebo Sasovi. Miestny súd teda nebol nútený zohľadňovať iné ako sasko-nemecké právne požiadavky. Takýto právny stav bol zapríčinený vymenením spod právomoci župana a spomenutou neprípustnosťou svedectva. Tieto faktory umožnili ďalší rozvoj saskej právnej zvyklosti v Krupine. Ak by sme hľadali pôvodcu práva v Krupine, určite ním boli saskí hostia, ktorí tu žili. Toto obyvateľstvo používalo saskú právnu zvykosť ako svoje vlastné právo. Privilégia im umožnili používať ich právo. Následne začal proces jeho adaptácie na lokálne podmienky. Preto sa Krupina v snahe pokryť právne požiadavky lokalít vo svojom okruhu prispôsobila celej škále lokalít. Krupina sa však často spomínala v súvisi

---

⁷⁷ ŠA BB, pracovisko Archív Banská Štiavnica, fond Magistrát mesta Banská Štiavnica, č. 253, N-272.

⁷⁸ LUKÁČ, M. et al.: *Krupina*, s. 114.

⁷⁹ RATKOŠ, P.: *Inštitúcia dedičného richtárstva a emancipácia mešťanstva*, s. 13.

s magdeburským právom.⁸⁰ Je potrebné upozorniť, že magdeburská a saská právna zvyklosť sú úzko späté. Magdeburské právo je v podstate mestské právo formované na základe saského zvykového práva. Záonné články magdeburského práva sú vlastne výroky mestského súdu. Tieto výroky sú často v súlade so saským zvykovým právom.⁸¹ Veľmi dôležitou informáciou je zmienka o právnych artikuloch Krupiny, ktorú nachádzame v listine Karola I. z roku 1340 pre Slovenskú Lupču.⁸² Môžeme predpokladať, že v tomto období už boli spísané krupinské zákony. Tieto sa zachovali v žilinskej právnej knihe z roku 1378. Na zákonoch v mestskej knihe sa odzrkadlil silný sliezsky vplyv a kombinácia magdeburského práva a Saského zrkadla.⁸³ Samotný zákonník spomína aj mesto Magdeburg.⁸⁴ Celkovo možno zákonník považovať za jasný dôkaz toho, že Krupina bola v živom kontakte s inde sídliačimi Sasmi a nemeckými krajinami. Na základe týchto poznatkov, poznajúc vývoj samotného magdeburského práva môžeme povedať, že krupinské právo bolo istým derivátom saského práva. Tak ako magdeburské, aj krupinské právo vychádzalo zo saskej právnej zvyklosti. Krupinské právo bolo veľmi podobné tomu magdeburskému, avšak zohľadnilo aj špecifické podmienky v Uhorskom kráľovstve. Krupina si neskôr pravdepodobne prepožičala právne artikuly magdeburského práva ako súdnu pomôcku, no Krupina nebola zaviazaná postupovať striktne podľa týchto magdeburských artikul. Krupinské právo možno teda považovať za uhorský derivát sasko-magdeburského práva.

Štruktúra súdництва v krupinskom práve asi najviac dokazuje, ako Krupina reflektovala svojim právom miestne požiadavky. Pri vidieckom type práva stál na čele súdu miestny richtár a prisažní. Tí, ako sme spomínali, mali len nižšiu súdnu právomoc. Dôležitým sudcom bol v tomto prípade miestny zemepán. Zemepán súdil väčšie spory spolu s

---

⁸⁰ LEHOTSKÁ, D.: Vývoj mestského práva na Slovensku, s. 82.

⁸¹ PAPONOVÁ, M.: *Sasko-magdeburské právo na Slovensku*, s. 9-30.

⁸² JUCK, *Výsady I*, s. 130-131, č. 159.

⁸³ JERŠOVÁ, M.: *Žilinské právo na Slovensku*, s. 236.

⁸⁴ PAPONOVÁ, M.: *Sasko-magdeburské právo na Slovensku*, s. 87.

richtárom v tri súdne dni. Na takomto súde mal zemepán dva hlasy a richtár len jeden. Zemepán mal teda väčšinu. Hoci súdne kompetencie v týchto lokalitách boli iné, môžeme predpokladať, že aj tu existovala možnosť odvolať sa pred súd Krupiny. Rozhodnutie takéhoto súdu už bolo záväzné. Pri mestskom type práva stál na čele súdu miestny richtár. Ten spolu s prisažnými, ktorých bolo dvanásť, súdil spory. Takúto štruktúru spomína aj privilegálna listina Krupiny z roku 1244.⁸⁵ Spor sa začal zvyčajne tým, že pred richtárom bola vznesená žaloba. Menšie spory súdil richtár vo vlastnej kompetencii. Pri závažnejších sporoch museli byť prítomní minimálne traja prisažní. Pri veľmi závažných sporoch to museli byť richtár a všetci prisažní.⁸⁶ Ich rozhodnutie bolo zároveň rozsudkom. Viaceré lokality boli vyňaté spod právomoci župného súdu a súdnu právomoc nad mešťanmi mal jedine ich richtár. V lokalitách, ktoré spadali do krupinského právneho okruhu smerovali odvolania pred súd Krupiny, aj keď v prípade samotnej Krupiny a niektorých ďalších lokalít mohlo odvolanie smerovať až pred kráľovský súd alebo taverníka. Rozhodnutie z odvolacieho súdu už bolo definitívne. Udelené pokuty zvyčajne pripadali richtárovi a súdnej rade, a to aj v prípade, že lokalita nepatrila do právneho okruhu Krupiny. Možno konštatovať, že v akomkoľvek prípade krupinský súd udelil pokutu a táto pokuta smerovala richtárom a prisažným mesta.⁸⁷ Niektoré lokality, hoci užívali mestský model práva, nemali úplnú súdnu kompetenciu a väčšie zločiny stále súdil zemepán. V prípade súdnej štruktúry lokalít, ktoré užívali krupinské právo možno konštatovať, že súd, jeho štruktúra a autonómia záviseli od miestnych podmienok v lokalitách.

Takisto boli rôzne aj spôsoby šírenia krupinského práva. V najstaršom období bolo pre lokalitu dôležité, aby ležala na kráľovskej pôde. Donátorom práv bol panovník. Udelenie práv pomohlo jednotlivým lokalitám zlepšiť svoje postavenie a výrazne podporilo emancipáciu

---

⁸⁵ CDSI II, s. 113-114, č. 168; JUCK, *Výsady I*, s. 38, č. 12.

⁸⁶ ZREBENÝ, A.: *Z feudálnych dejín Krupiny*, s. 84.

⁸⁷ Takúto prax dobre ilustruje napríklad prípad z dediny Rykynčice. MNL OL DL 12 979; SOKOLOVSKÝ, Leon: *Správa stredovekej dediny na Slovensku*. Bratislava: AEP, 2002, s. 245-246.

miestnych hostí. Udelenie práva bolo často spojené s rozsiahlymi výsadami. V počiatočnom období formovania miestneho práva zohrávala úlohu prítomnosť saského a nemeckého etnika v lokalite. V 14. storočí je stále hlavným donátorom panovník, avšak už nebolo také dôležité, aby lokalita ležala na kráľovskej pôde. Preto sa stretávame s mestami, ktoré získali svoje právo, ale spadali do majetkovej držby zemepána. Tieto lokality mohli získať značné výsady, avšak už boli obmedzované zemepánom. To im neumožnilo dosahovať vyšší stupeň autonómnosti. Krupinské právo, okrem slobodných sídiel a lokalít patriacim zemepánom, postupne získavali aj vidiecke lokality. Najčastejšie ho získavali od svojho zemepána. V tomto prípade bolo krupinské právo viac forma miestnych zákonov ako garancia slobôd. Udeľovanie práva teda prechádzalo istým vývojom a v 14. storočí získalo svoju ustálenú formu. V každom prípade môžeme konštatovať, že lokality získavali právo na základe svojho postavenia. Významnejšie lokality získavali právo od panovníka, tie menej významné od zemepána. Dôvodom udelenia však stále mohla byť emancipačná snaha obyvateľov lokalít či snaha zlepšiť ich postavenie. V prípade vidieckych sídel šlo skôr o normalizovanie miestneho právneho systému. Celkovo možno povedať, že právo sa šírilo rôzne podľa špecifických požiadaviek.

Záverom môžeme konštatovať, že Krupinské právo našlo pomerne široké uplatnenie na území stredovekého Slovenska. Krupinskí hostia si boli schopní ochrániť svoje právne zvyky a následne svoje právo exportovať aj do iných lokalít. Živý styk s nemeckými krajinami, vhodný právny základ a špecifické podmienky Uhorska spolu s vhodnou reflexiou miestnych požiadaviek, sformovali krupinské právo ako derivát sasko-magdeburského práva. Zároveň sa mesto Krupina stalo miestom odvolania pre mnohé lokality. Rovnako sa okolo mesta vyformoval jeden z najvýznamnejších právnych okruhov na území stredovekého Slovenska.⁸⁸ Preto môžeme povedať, že Krupina zohrala mimoriadne dôležitú úlohu pri

---

⁸⁸ Pre prehľad lokalít krupinského okruhu pozri prílohu č. 1.

formovaní mnohých stredovekých lokalít na území Slovenska. Rovnako svojím právom ovplyvnila právny vývoj na stredovekom Slovensku.

Príloha č. 1

